

Kováts Mihály, az első magyar nyelvű kémiakönyv szerzője

Kováts Mihály orvosdoktor a XIX. század első felének országszerte ismert tudósa volt, ma azonban még a magukat műveltnek tartók is alig tudnak róla valamit. 1762. június 4-én született Abaúj megye Korlát nevű falujában. Édesapja református lelkész volt, s fiát hatéves korában beíratta a sárospataki kollégiumba. Ezután 4 esztendeig volt a losonci iskola szónoklattan tanára, majd 1789. augusztus havában ellenállhatatlan vonzalmat érezve az orvosi pálya iránt, beiratkozott a pesti egyetem orvosnövendékei közé. Szorgalma elismeréseképpen már hallgató korában az élettan tanársegéde lett.

Az orvosdoktori oklevelet 1794. április 29-én kapta meg, az egyetemmel való kapcsolata azonban továbbra is megmaradt. A doktorátus megszerzését követő évben egy évig a bécsi, majd néhány híresebb németországi és svájci kórházban gyarapította ismereteit.

Külföldről hazatérve Pesten telepedett le, ahol közkedvelt orvosná vált. Vidékre is gyakran hívták, s így jól ismerte az ország egészségügyi helyzetét is. Szendélyesen küzdött az emberi élet meghosszabbításáért. Ez az elszánás motiválta irodalmi munkásságát is. Először két „Szükségben való segedelem táblát...” – mai szóval elsősegélytáblát szerkesztett, „...a vízbe fullt, megfagyott és látszólag halva született kisdedekre nézve...”, majd a „...veszett kutya harapásról, a mérgekről, a falatnak gégében való megakadásáról, gőz miatt való megfulladásról sat.”, melyeket 1798-ban Pesten adott közre nyomtatásban. E táblák jó része azonban eladatlan maradt, nem jutott el a néphez.

1798-ban adta közre magyar nyelven kora híres német orvosának, Hufelandnak *Az emberi élet meghosszabbításának mestersége* című művét. E munka valójában nem pusztán fordítás, mivel Kováts doktor több helyen magyarázatot fűzött a szerző megállapításaihoz. A könyv sikerét mutatja, hogy az 1798-as első kiadást a következő évben másik követte, amelyet az olvasóközönség nagy tetszéssel fogadott Kováts értékes megjegyzései miatt. A könyv sikerét bizonyítja, hogy 1835-ben harmadik kiadásra is sor került.

1802-ben egy három részből álló orvosi munka kiadásával lépett a közönség elé. Ekkor bocsátotta közre Struve Keresztély Ágoston: *A gyenge élet meghosszabbításának és a gyógyíthatatlan nyavaják húzásának a mestersége* című munkája magyar nyelvű fordítását. Struve könyvének mindhárom részét kibővítve adta közre, saját, a témával kapcsolatos tudásának ismertetésével.

1807-ben jelent meg élete fő műve, a *Chémia a vagy természet titka* címmel. A Magyar Chémia nem eredeti munka, hanem Gren hallei egyetemi tanár könyvének magyar nyelvű átdolgozása. Tudománytörténeti jelentősége abban van, hogy ez a munka volt hazánkban az első olyan könyv, amelyből a kémiát nem latinul, németül, hanem magyarul tanulhatták a közép-, illetve felsőbb iskolák tanulói.

Kováts doktor az első magyar nyelvű kémiakönyvön kívül megírta az első magyar anyanyelvű törvényszéki orvostant is, amelyet 1828-ban publikált. Több könyvet írt a különféle orvosi babonák ellen is. Könyve jelent meg a hirtelen halálról, a himlőoltásról.

Világviszonylatban ásványtani lexikonával szerzett hírnevet, amely 1822-ben látott napvilágot, *Lexicon mineralogicum enaglottum* címmel. Munkája célja az volt, hogy összefoglalja az ásványtan korabeli eredményeit, s egyben rendet teremtsen a rengeteg ásványnev között.

Ásványtani lexikonának megjelenése után, annak hírnevén felbuzdulva egy nagy orvosi és természettudományi szótár megszerkesztéséhez kezdett hozzá, amely 1845–1848 között jelent meg. A hatalmas szótár hatnyelvű kalauza, tárgymutatója kéziratban maradt. Ugyancsak kéziratban maradt meg ezen kívül több magyar nyelvészeti vonatkozású munkája is.

Kováts doktor feltehetően aggregényként élte le hosszú életét. Semmi nyom arra, hogy családja lett volna. 1849-ben Pestről a Borsod megyei Mezőcsátra költözött, öccse özvegyéhez, Csáti Szabó Klára asszonyhoz. Egyébként öccse is orvos volt, aki az 1831-es országos kolerajárvány alkalmával halt meg Mezőcsáton.

Kováts Mihály orvosdoktor 1851. június 22-én halt meg 89 éves korában. A mezőcsáti temető lett örök nyughelye. Sírját 1957-ben e sorok írója találta meg, s hívta fel rá Kováts

életének és munkásságának első feldolgozója, Szőkefalvi-Nagy Zoltánnak, az egri főiskola tanárának figyelmét.

A nagynevű doktornak életében sok elismerésben volt része. Többek között 1832-ben levelező tagjává választotta a Magyar Tudós Társaság. Fél évszázados orvosi jubileuma alkalmából a pesti egyetem díszoklevéllel tüntette ki. A jeles tudóst köszöntő küldöttséget az Akadémia akkori főtitkára, Toldy Ferenc vezette hozzá. Korának nagyjai közül Kazinczy Ferenc és Szemere Pál is barátjuknak vallották.

Hosszú élete során összegyűlt jelentős vagyont főként a sárospataki és a losonci iskolákra hagyta. A sárospataki kollégium kapta meg 1850-ben, főként természettudományos munkákból álló 740 kötetes könyvtárát.

Mezőcsát városa önmagát tisztelné meg azzal, hogy rendbe hozatja elhanyagolt sírját, s utcát is nevez el róla.

Szecsó Károly

Irodalom. Szőkefalvi-Nagy Zoltán: Adatok a magyar kémia történetéhez. A másfél évszázados Magyar Chemia. Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve III. Eger, 1957. 457–508. old. – Szőkefalvi-Nagy Zoltán: Kováts Mihály, a magyarországi természettudományos ismeretterjesztés egyik úttörője (1792–1851). Országos Orvostörténeti Könyvtár közleményei. 12. sz. Bp. 1959. – Szecsó Károly: Népművelési törekvések Dr. Kováts Mihály munkáiban (1762–1851). Borsodi Szemle, 1962. 5. sz. – Táplányi Endre: Kováts Mihály, a kémia hazai úttörője. Borsodi Szemle, 1960. 1. sz.

HÍREK

A zürichi Magyar Történelmi Egyesület nyári történelmi iskolája Tabon

Évtizedek óta képviseli a magyar őstörténet értékeit a zürichi Magyar Történelmi Egyesület. 1992 nyarán Szegeden volt az első nyári történelmi iskola (kilenc országból 110 fő vett részt rajta). 1993. augusztus 15–21. között Tabon rendezik meg a második magyarországi nyári történelmi iskolát a közhasznú svájci intézmény, amelynek elnöke dr. Csihák György. Az iskola előadásokon, szemináriumokon a magyar nemzeti szellemben, az ősök tiszteletén és a nemzeti múlt valóságához ismertetésén keresztül nyújt alkalmat ismeretszerzésre és kölcsönös tájékozódásra. Az iskola védnöke Max B. Bahinden, Svájc magyarországi nagykövete, dr. Gyenesei István, a Somogy Megyei Közgyűlés elnöke, Farkas István, Tab város polgármestere és dr. Csihák György, a zürichi Magyar Történelmi Egyesület elnöke. Az iskola vezetőisége: dr. Bárdi László (Pécs), dr. Beöthy György (Budapest), Bergou Jánosné (Budapest), dr. Darai Lajos (Budapest), dr. Fejes Pál (Szeged), dr. Juba Ferencz (Bécs), dr. Kálnási Árpád (Debrecen), Nagy Kálmán (Budapest), dr. Pandula Attila (Budapest), Stampler Imre (Somogyjád). Az iskolát látogatók oklevelet kapnak. A részvétel önkéntes és önfenntartó jellegű. A részletes programról a Tabi Művelődési Központ, Bertalan Béla ad tájékoztatást (Tab, Kossuth Lajos u. 86. 8660. Tel.:84-20-474, fax: 84-20-214).